

C

O

Locatie 'Hofambacht 2009', gemeente
Haarlemmerliede-Spaarnwoude.
Een bureauonderzoek.

N

STAR 236
2009

E. Jacobs

C

E

P

T

Colofon

Opdrachtgever
Van Riezen & Partners

Datum
juni 2009

Versie
concept 1

Auteur
E. Jacobs

Bestandsnaam
09022.bureauonderzoek.concept.v1.wpd

Projectcode Jacobs & Burnier
09022

ISBN-nummer
978-90-8762-XXX-X

C

O

N

C

Jacobs & Burnier
archeologisch projectbureau

adres
Veemarkt 186
1019 DG Amsterdam

telefoon
020 - 4637300

fax
020 - 4637277

e-mail
info@jacobs-burnier.nl

E

P

T

Jacobs & Burnier, archeologisch projectbureau V.O.F. aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Inhoudsopgave

Administratieve gegevens	C	1
1. Inleiding		2
2. Onderzoeksopdracht en werkwijze		3
3. Onderzoeksgebied		4
3.1 Afbakening onderzoeksgebied		4
3.2 Huidige en toekomstige situatie plangebied		4
4. Landschappelijke en aardwetenschappelijke context		5
4.1 Huidig grondgebruik		5
4.2 Geologische, geomorfologische en bodemkundige kenmerken		5
5. Historisch gebruik en bekende archeologische waarden		7
5.1 Historisch gebruik		7
5.2 Bekende archeologische en cultuurhistorische waarden		8
6. Verwachte archeologische waarden		10
7. Advies		12
Literatuur		14
Verantwoording	C	15
Afbeeldingen		15
Bestanden		15

E

P

T

Jaren	Archeologische perioden	Geologische perioden
1500	Nieuwe tijd	
450 na Chr.	Middeleeuwen	Laat Vroeg
12 voor Chr.	Romeinse Tijd	Laat Midden Vroeg
800	IJzertijd	Laat Midden Vroeg
2000	Bronstijd	Laat Midden Vroeg
5300	Neolithicum	Laat Midden Vroeg
8800	Mesolithicum	Laat Midden Vroeg
voor 300.000	Paleolithicum	Laat Midden Vroeg

Archeologische perioden en aanvang tijdvakken in jaren

Administratieve gegevens**Opdrachtgever**

Van Riezen & Partners
Bureau voor planologie en planontwikkeling bv
Frederiksplein 1
1017 XK Amsterdam
contactpersoon
Dhr. F. Abendroth
Tel.: 020 - 6257025

C

Uitvoerder

Jacobs & Burnier, archeologisch projectbureau
Veemarkt 186
1019 DG Amsterdam
contactpersoon
Dhr. E. Jacobs
Tel.: 020 - 4637300

O

Bevoegd gezag

Gemeente Haarlemmerliede-Spaarnwoude
Postbus 83
1160 AB Zwanenburg
contactpersoon
Mw. C. Zwaan
Tel.: 020 - 4079000

N

Locatie

gemeente
Haarlemmerliede-Spaarnwoude
plaats
Haarlemmerliede-Spaarnwoude
toponiem
Hofambacht

C

Kaartblad

25A

E

Coördinaten

NW 109704 / 494057
NO 110895 / 493740
ZO 110234 / 490168
ZW 107455 / 491658

Archisnummers

meldingsnr: 35402
onderzoeksnr: 26392

P

J&B-projectcode

09022

T

1. Inleiding

In opdracht van 'Van Riezen & Partners' is ten behoeve van het plangebied 'Hofambacht', gemeente Haarlemmerliede-Spaarnwoude, provincie Noord-Holland (afb. 1) in de periode mei-juni 2009 door Jacobs & Burnier archeologisch projectbureau een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd.

Aanleiding voor het onderzoek vormt de voorgenomen wijziging van het bestaande bestemmingsplan voor het plangebied.

Op basis van de per 1 september 2007 doorgevoerde wijziging van de Monumentenwet 1988 dient de gemeente bij de vaststelling van een bestemmingsplan rekening te houden met de in de grond aanwezige dan wel te verwachten archeologische waarden.

Op de Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW) is aan de zuidwestzijde van het plangebied een middelhoge kans ten aanzien van de mogelijke aanwezigheid van archeologische waarden toegekend en aan de overige delen een lage kans (afb. 2).

Voor een juiste invulling van het nieuwe bestemmingsplan is het verwerven van kennis over de binnen het plangebied aanwezige dan wel verwachte archeologische waarden dan ook noodzakelijk.

Ten behoeve van het verwerven van inzicht is daarom opdracht gegeven tot het uitvoeren van een archeologisch bureauonderzoek.

Het voorliggende rapport beschrijft de resultaten van dit bureauonderzoek.

2. Onderzoeksopdracht en werkwijze

Doel van het uitgevoerde bureauonderzoek betreft het aan de hand van bestaande bronnen verwerven van inzicht in de binnen het plangebied aanwezige bekende alsook verwachte archeologische waarden. Tevens is het bureauonderzoek gericht op het verkrijgen van inzicht in de geologische, geomorfologische en bodemkundige opbouw van het gebied.

Bij het uitvoeren van het bureauonderzoek is gebruik gemaakt van de door de opdrachtgever verstrekte informatie, de (concept)beleidsnota Archeologie¹, gemeente Haarlemmerliede - Spaarnwoude (Van der Berg & Nyst 2009), de Cultuurhistorische Waardenkaart, provincie Noord-Holland, gegevens uit de centrale archeologische database (Archis II), het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN) en relevante literatuur.

Aan de hand van de verkregen gegevens is voor het plangebied een gespecificeerde archeologische verwachting opgesteld. Op basis daarvan is vervolgens een advies geformuleerd m.b.t. de mogelijkheden die openstaan om middels de nieuw op te stellen bestemmingsplannen bij te dragen aan een adequaat beheer en behoud van het archeologisch erfgoed binnen beide plangebieden.

In overeenstemming met de in de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie 3.1 (KNA 2006) genoemde specificaties is het onderzoek aangemeld bij het Centraal Archeologisch Informatiesysteem (Archis II). Op basis van deze aanmelding zijn de resultaten van het onderzoek binnen dit systeem geregistreerd onder onderzoeksnummer 36392.

C

E

P

T

¹ De nota is op 21 april 2009 door de Raad goedgekeurd en ligt op dit moment ter visie.

3. Onderzoeksgebied

3.1 Afbakening onderzoeksgebied

Het plangebied betreft het gebied 'Hofambacht', gemeente Haarlemmerliede-Spaarnwoude, provincie Noord-Holland en beslaat het gehele noordwestelijk deel van de gemeente, exclusief de noordzijde van de bebouwde kom van Spaarndam.

Aan de noordzijde wordt het gebied begrenst door het Noordzeekanaal, aan de oostzijde door de Machineweg, aan de zuidzijde door de A9 en een deel van de Spaarndammerdijk en in het westen door het Zijkanaal en de bebouwde kom van Spaarndam (afb. 1 en 2).

3.2 Huidige en toekomstige situatie plangebied

Op dit moment kent het plangebied hoofdzakelijk een agrarisch en recreatieve bestemming. Zo is het midden- en zuidwestelijk deel in gebruik als akker- en weidegebied, terwijl de noord- en westzijde een bosachtige begroeiing kennen en voor recreatie gebruikt worden. Binnen dit bosachtig gebied bevindt zich aan de westzijde van het plangebied een terrein dat in gebruik is als wielrenbaan (afb. 2, A). Aan de zuidoostzijde is een terrein ingericht als golfbaan (afb. 2, B). Zowel nabij de wielrenbaan als het golfterrein is verder sprake van waterpartijen.

De voorgenomen ontwikkeling voorziet in een uitbreiding van de golfbaan in noordelijke en westelijke richting, waardoor wielrenbaan en golfterrein uiteindelijk op elkaar zullen aansluiten. Tevens zal hierbij uitbreiding van de waterpartijen plaatsvinden, waardoor deze een aaneengesloten lint gaan vormen, die min of meer de loop van het voormalige Oer-IJ symboliseren (zie paragraaf 4 en 5).

Aan de noordzijde zal een herdenkingsbos aangelegd worden, terwijl aan de westzijde de aanleg van het zogenoemde 'Groene Schip' is voorzien. Laatstgenoemde betreft een dijkachtige constructie met een lengte van 1000 m, een breedte van 150 m en een hoogte van 30 m, die een afscheiding zal vormen tussen het herdenkingsbos aan de westzijde en het havengebied van Amsterdam aan de oostzijde ervan. Het herdenkingsbos betreft een locatie waar nabestaanden een boom kunnen planten om daaronder de as van een dierbare uit te strooien.

4. Landschappelijke en aardwetenschappelijke context

4.1 Huidig grondgebruik

Op dit moment kent het plangebied hoofdzakelijk een agrarisch en recreatieve bestemming. Zo is het midden- zuidelijk deel voornamelijk in gebruik als akker- en weidegebied, terwijl de noord- en westzijde recreatief van aard is en een bosachtige begroeiing kent. Binnen dit bosachtig gebied bevindt zich aan de westzijde van het plangebied een terrein dat in gebruik is als wielrenbaan (afb. 2, A). Aan de zuidoostzijde is verder een terrein ingericht als golfbaan (afb. 2, B). Zowel nabij de wielrenbaan als het golfterrein is verder sprake van waterpartijen.

NAP- hoogte maaiveld: Gevarieerd, middendeel (agrarisch gebruik) circa 1,10 m - NAP. West, noord- en oostzijde (bosachtig gebied) circa 2,75 m - NAP tot 3 m - NAP. Binnen het als golfgebied gebruikte terrein is sprake van kunstmatige heuvels tot circa 2 m + NAP (www.ahn.nl).

Grondwatertrap: gevarieerd, middendeel (agrarisch gebruik) III, west, noord- en oostzijde (bosachtig gebied) IV. Plaatselijk binnen laatstgenoemde zones enkele delen met VI

4.2 Geologische, geomorfologische en bodemkundige kenmerken

In de kustzone van Noord- en Zuid-Holland strekken zich noord-zuid georiënteerde strandwanden uit. Deze zijn gevormd in de loop van het Holoceen, toen het tempo van de zeespiegelstijging steeds verder afnam en de aanvoer van zand naar de kust gelijke tred kon houden met de zeespiegelstijging (De Mulder et al. 2003). Vanaf circa 5600 jaar geleden resulteerde deze ontwikkeling in de opbouw van een rij van lage zandbanken voor de Hollandse kust, strandwanden genaamd, waardoor het achterland grotendeels werd afgeschermd van de zee (Berendsen 2004).

De door verschillende zeegaten, waaronder het zogenoemde Oer-IJ, onderbroken 'open' kust veranderde in een grotendeels 'gesloten' kust. In de hier besproken regio had de zee alleen vanuit het Oer-IJ nog toegang tot het achterland, waar zich een waddengebied met getijdegeulen kon handhaven. Dat het Oer-IJ open bleef had te maken met de afwateringsfunctie van dit zeegat voor de Vecht, een neventak van de Rijn (Rappol & Soonius 1994, Lange e.a 2004).

In perioden waarin de opbouw van de strandwanden stagneerde, ontwikkelde zich een lage vlakte, strandvlakte genaamd, tussen de strandwal en de zee. Een hierop volgende periode van verhoogde aanvoer van zand leidde tot de vorming van nieuwe zandbanken op de overgang tussen de zee en de strandvlakte. Op deze manier bouwde de kust zich westwaarts uit en ontstond een afwisseling van hoger en lager gelegen zandstroken.

De ouderdom van de individuele strandwanden neemt van oost naar west af, terwijl de hoogteligging in verband met de stijgende zeespiegel in die richting toeneemt. De oudste strandwal betreft een naar het noorden toe steeds smaller wordende rug, die van Heemstede naar Spaarnwoude loopt (Rijks Geologische Dienst 1995). Deze werd omstreeks 5600 jaar geleden opgeworpen. Omstreeks 4800 jaar geleden werd ten westen van de bovengenoemde strandwal een veel bredere strandwal gevormd, de zogenoemde strandwal van Haarlem. Een paar eeuwen later werd de strandwal van Aerdenhout-Bloemendaal opgeworpen.

Tijdens de vorming van de strandwal van Haarlem en de meer westelijk gelegen strandwanden, schoof de monding van het Oer-IJ steeds verder op in noordelijke richting (Rijks Geologische Dienst 1995). Omstreeks 2500 jaar geleden lag de monding van dit estuarium ter hoogte van Castricum, waarmee de invloed van zee verder afnam. Vlak voor de aanvang van de Romeinse Tijd verzande de monding en het sloot het zich.

De opbouw van strandwallen ging gepaard met duinvorming. Wind zorgde ervoor dat op de strandwallen vanaf het strand aangevoerd zand werd afgezet. De lage, naast elkaar gelegen duinenrijen, die als gevolg hiervan tussen 5000 en 2000 jaar geleden tot stand kwamen, worden tegenwoordig aangeduid als Oude Duinen. Kenmerkend voor Oud Duin afzettingen is het onregelmatig voorkomen van humeuze bodemhorizonten en dunne veenlagen (De Mulder et al. 2003).

Door verzoeting van het milieu en een stagnerende waterafvoer in de achter en tussen de duinen gelegen lagere delen van het landschap ontstonden uitgestrekte moerassen waar sprake was van veenvorming (Berendsen 2000). Dit veen wordt aangeduid als 'Hollandveen'. In de strandvlakte ten oosten van Haarlem zorgden de veenstroompjes Spaarne en Liede voor de afwatering van de Haarlemse duinrug en het veengebied van de Haarlemmermeer (Rijks Geologische Dienst 1995). De westelijke strandvlakte van Haarlem waterde oorspronkelijk ook in noordelijke richting af.

Vanaf de Middeleeuwen vonden min of meer gelijktijdig enkele ontwikkelingen plaats, die deels door de mens in gang werden gezet. Zo werd het veen in het gebied ten oosten van de strandwallen geëxploiteerd om als brandstof te dienen (Rijks Geologische Dienst 1995). De meren in het veengebied werden daardoor sterk vergroot en uiteindelijk sloeg het resterende veen weg door golfafslag van de oevers. Ten zuidoosten van Haarlem groeiden zo verschillende meren uit tot het circa 20.000 ha grote Haarlemmermeer, dat in het midden van de 19de eeuw werd drooggelegd.

Een tweede ontwikkeling vond plaats in het voormalige Oer-IJ estuarium, waarvan inmiddels alleen een reeks van min of meer aaneengesloten meren resten, waaronder het Wijkermeer. In de loop van de Middeleeuwen kreeg de zee opnieuw invloed in dit gebied, overwegend vanuit oostelijke richting, via het Flevomeer en de latere Zuiderzee (Rijks Geologische Dienst 1995). In het Wijkermeer werd daarbij een 1 tot 2 meter dikke 'Laag van IJle' gevormd. Deze bestaat uit zwak tot matig siltige groen tot bruinigrijze, stugge klei die zwak tot matig humeus is. Ook de kleien die in deze periode op het omringende veengebied, waaronder het plangebied werden afgezet, worden hiertoe gerekend.

Op de Vereenvoudigde Geologische Kaart van Haarlem en omgeving (Rijks Geologische Dienst 1995) alsook de Geomorfologische Kaart van Nederland, blad 24 en 25 DLO-Staring Centrum/RGD 1993) bestaat de bodem aan de zuidwestzijde van het plangebied, ruwweg dat deel dat vandaag de dag in gebruik is als agrarisch gebied, uit IJ-klei op veen op strandwalzand. Laatstgenoemde behoort geologisch gezien tot het Laagpakket van Zandvoort, Formatie van Naaldwijk. Het veen behoort geologisch gezien tot het Hollandveen Laagpakket, Formatie van Nieuwkoop en de klei tot het Walcheren Laagpakket, Formatie van Naaldwijk. De noordelijke en oostelijke begrenzing van dit gebied wordt gevormd door de voormalige bedding van het Oer-IJ, die tijdens de verzanding ervan is opgevuld met IJ-klei. Plaatselijk zijn langs de bedding restanten van de hoger opgeslibde oeverbanken aanwezig. Het gebied ten noorden van de bedding van het Oer-IJ bestaat uit IJ-klei en veen op zeeklei (afb. 4.1).

Op de bodemkaart in Archis II (afb. 4.2) maakt het zuidwestelijk deel van het plangebied, ruwweg het gebied dat een agrarisch gebruik kent, deel uit van een zone die als 'kalkarme drechtvaaggrond, zware klei (Mv41C, Mn81A)' is gekarteerd. De gebieden ten noordeen en noordwesten hiervan zijn aangegeven als zogenoemde 'kalkrijke poldervaaggronden (Mn35A, Mn45A, Mn82A, Mn86C). Vaaggronden zijn gronden waarin na de sedimentatie (nog) geen bodemvormende processen hebben plaatsgevonden. In een vaaggrond ontbreekt dus een B-horizont. Drechtvaaggronden betreffen klei- op veengronden en ontlenen hun naam aan de plaats 'Dordrecht' waar zij voor het eerst uitvoerig beschreven zijn.

5. Historisch gebruik en bekende archeologische waarden

5.1 Historisch gebruik

Op de ten zuidwesten van de locatie gelegen strandwal van Heemstede-Spaarnwoude zijn sporen uit het Laat Neolithicum aangetroffen (Jacobs 1995, de Jong 1995). Deze vormen een aanwijzing dat de strandwallen en de daarop gelegen Oude Duinen in de regio al spoedig na hun vorming door de mens in gebruik werd genomen.

Ook uit de Bronstijd, de IJzertijd en de Romeinse tijd zijn in de regio verschillende vindplaatsen bekend. In deze perioden werden de tussen en achter de strandwallen gelegen veengebieden vanwege hun natte karakter over het algemeen als vestigingslocatie gemeden. Alleen in perioden dat sprake was van een verbeterde waterafvoer, zoals met name in de periode van de IJzertijd-Romeinse Tijd, werden de randen van de geulen die het gebied doorsneden in gebruik genomen.

Aan het eind van de 3de eeuw na Christus was, als gevolg van politieke onrust in combinatie met klimatologische veranderingen, sprake van een breuk in de bewoningsgeschiedenis. Sporen, die in de Vroege Middeleeuwen gedateerd kunnen worden zijn tot op heden in ieder geval in de regio nog niet aangetroffen. In de loop van de 10de eeuw moet op de strandwal van Haarlem evenwel sprake zijn geweest van bewoning, die later zou uitgroeien tot de stad Haarlem.

De oudste kern van Spaarndam is op de westelijke oever van het Spaarne gelegen en ontstond rond een in 1285 door Graaf Floris V van Holland in het Spaarne aangelegde dam. Tolheffing en visserij vormde de voornaamste bron van inkomsten voor de bewoners.

De naam Spaarnwoude wordt al in 1063 AD voor het eerst als Spinrewald en later als Spernerewald in de bronnen genoemd en verwijst dan naar bos van of nabij het Spaarne. (Van Gelder 1965, Van der Aart 1983).

Een periode van grootschalige overstromingen in de loop van de 12de eeuw leidde tot landverlies en de noodzaak het land tegen verdere overstromingen te beschermen middels de aanleg van dijken. Ook Spaarnwoude werd middels de aanleg van een dijk beschermde (Van der Aart). De loop van deze oudste dijk wordt vandaag de dag binnen het plangebied aangegeven door de Inlaagse dijk.

In de 14de en 15de eeuw was evenwel ook nog meerdere malen sprake van overstromingen. Beroemd is de St. Elisabethsvloed van 1421 waarbij ook de Inlaagse dijk bezweek en een groot deel van Holland tot aan Leiden onder water kwam te staan. De schade aan de dijk bleek ter hoogte van Spaarnwoude zo groot dat besloten werd om vanaf de Uiterdijken het dijktrace rechtdoor naar Spaarndam te trekken, de zogenoemde Spaarndammerdijk.

Hierdoor ontstond een Spaarnwoude binnen, d.w.z. aan de zuidzijde van de dijk, en een Spaarnwoude buiten, d.w.z. aan de noordzijde van de dijk.

Ondanks de aanleg van de nieuwe dijk zou ook in de daarop volgende eeuwen nog meerdere malen sprake zijn dijkdoorbraken (van den Beldt 2006). De kaart van Joost Janszoon Beeldsnijder uit 1573-1575 geeft een beeld van de situatie in de 16de eeuw (afb. 5.1).

Het zuidwestelijk deel van het plangebied lag buiten de Spaarndammerdijk en staat vandaag de dag bekend als de Inlaagpolder. Pas in de tweede helft van de 19de eeuw, sinds 1873, vond middels inpoldering van het voormalige IJ, de zogenoemde Houtrakpolder, aan de noord- oostzijde van inlaagpolder uitbreiding van het gebied plaats. De Militair Topografische kaart van 1830 - 1850 (afb. 5.2) en de BON van 1900 geven een beeld van deze verandering (afb. 5.3).

Uit het kaartmateriaal kan afgeleid worden dat binnen het zuidwestelijk deel van het plangebied, de inlaagpolder, in ieder geval in de 19de eeuw geen sprake was van bebouwing. Ook in daaraan voorafgaande eeuwen mag de kans op de aanwezigheid van bewoning klein geacht worden. Dit vanwege het feit dat tot in de Nieuwe tijd sprake was van overstromingen die het achter de Inlaagse dijk gelegen gebied onder water zette.

Wel staat op de Militair Topografische kaart 1830 - 1850 (afb. 5.2) aan de zuidoostzijde van de Inlaagpolder twee molens afgebeeld. Eén ervan staat op de Inlaagse dijk en wordt aangeduid met de naam 'De Dolle Hond'. Op de BON van 1900 is deze molen niet meer aanwezig. Wel staat dan iets ten zuiden ervan, aan de binnenzijde van de Inlaagdijk, een stoomgemaal aangegeven. De tweede molen bevindt zich iets ten zuidwesten van bovengenoemde molen en is eveneens op de BON van 1900 niet meer aanwezig.

5.2 Bekende archeologische en cultuurhistorische waarden

Op de Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW) maakt het zuidwestelijk deel van het plangebied deel uit van een zone waar een middelhoge kans ten aanzien van de aanwezigheid van archeologische waarden aan is toegekend (afb. 2). Dit op basis van de ligging op veen- en kleigronden, die in de loop van de 13de eeuw middels de aanleg van een bedijking tegen overstromingen beschermd werden. Ook binnen de beleidsnota Archeologie van de gemeente (Van der Berg & Nyst 2009) wordt deze zone aangemerkt als een waardevol archeologisch gebied (HASP19A), waar bij ontwikkelingen die dieper reiken dan 0,40 m - mv en/of groter zijn dan 2500 m² archeologisch (voor)onderzoek verplicht is (afb. 6).

Aan het noordelijk- en oostelijk deel van het plangebied daarentegen is op de IKAW een lage archeologische verwachting toegekend. Dit vanwege het feit dat deze delen deel uitmaken van het voormalige Oer-IJ en pas tegen het eind van de 19de eeuw zijn ingepolderd (afb. 2). Ook binnen de beleidsnota Archeologie van de gemeente (Van der Berg & Nyst 2009) wordt aan deze zone (HASP29A) een lage archeologische verwachting toegekend (afb. 6). Archeologisch (voor)onderzoek wordt hier alleen noodzakelijk geacht bij ontwikkelingen die dieper reiken dan 0,40 m - mv en/of groter zijn dan 10.000 m².

Binnen de centrale archeologische database (Archis II, juni 2009) staat binnen het plangebied zelf alleen een archeologisch bureauonderzoek geregistreerd voor een locatie aan de Noorderweg (afb. 7). Onduidelijk is of dit onderzoek al uitgevoerd is en wat de eventuele resultaten zijn (meldingsnr. 30924).

Wel staan er voor het gebied rondom het plangebied enkele archeologische waarden geregistreerd (afb. 7). In het onderstaande worden deze kort besproken. De nummers tussen haakjes refereren daarbij naar de codes waaronder deze in Archis II geregistreerd staan.

Zo staat op de Archeologische Monumentenkaart (AMK) ten zuiden van het plangebied, op de strandwal van Heemstede-Spaarnwoude, een terrein dat op basis van o.a. divers onderzoek is aangegeven als monument van hoge archeologische waarde (monumentnr. 11119, waarneming 30953 & 23229, meldingsnr. 33186/onderzoeksnummer. 25130, meldingsnr. 1808, meldingsnr. 8718/onderzoeksnummer. 4483)). Het gaat daarbij om de historische dorpskern van Spaarnwoude waar sporen uit de periode van de Romeinse Tijd tot en met de Nieuwe Tijd verwacht worden, waaronder resten van 'Kasteel Sparenwoude'.

Ook de locatie 'Ruigoord', ten oosten van het plangebied, staat geregistreerd als monument van hoge archeologische waarde (monumentnr. 14529, waarneming 37807). Dit terrein betreft een 'veeneland' dat tussen de geulen die het gebied in het verleden doorsneden is blijven bestaan en mogelijkheden voor bewoning bood. Direct ten noordwesten van het als zodanig aangegeven terrein staat een onderzoek aangemeld in het kader van het uitgraven van de Afrikahaven (meldingsnr. 2071). De eventuele resultaten van dit onderzoek zijn evenwel niet in Archis opgenomen.

Ten noordwesten, aan de overzijde van 'zijkanaal B' staat een terrein geregistreerd als monument van archeologische waarde (monumentnr. 14908, waarnemingen 36051, 17793, 35558). Hier worden relatief goed geconserveerde sporen van bewoning uit de IJzertijd/Romeinse Tijd en Late Middeleeuwen verwacht. Ook dit betreft van oorsprong een

'veeneiland'.

Iets ten zuiden van bovengenoemd terrein, net ten zuiden van de A9 voor de kruising met 'zijkanaal B, zijn diverse fragmenten aardewerk uit de IJzertijd en Romeinse Tijd aangetroffen (waarnemingen 17813, 17814 en 31722). Mogelijk geven deze de locatie van een in het veen gelegen nederzettingslocatie uit deze periode aan. Verder westelijk zijn resten een 11de/12de eeuwse boomstamkano aangetroffen (waarneming 15177).

Ten zuiden van het plangebied zijn verder enkele fragmenten laat-middeleeuws aardewerk aangetroffen, die mogelijk de locatie van een ontginningsboerderij aangeven (waarneming 22450).

Op de Cultuurhistorische Waardenkaart, provincie Noord-Holland worden de trace's van de laat-middeleeuwse dijken, waaronder de Spaarndammerdijk en de Inlaagse dijk als historisch-geografische elementen van hoge waarde bestempeld (www.geo-noordholland.nl, KEN 272G & 274G). Het trace van de Spaarndaamerdijk staat verder op zowel de Cultuurhistorische Waardenkaart (Ken 344A) als de Archeologische Monumentenkaart (monumentnr. 14626) geregistreerd als monument van archeologische waarde. Beide dijktrace's zijn binnen de beleidsnota Archeologie van de gemeente (afb. 6) ook aangeduid als gemeentelijk monument (Van der Berg & Nyst 2009, HASP05A & HASP06A).

Binnen de beleidsnota Archeologie van de gemeente (Van der Berg & Nyst 2009) worden op basis van door amateurs uitgevoerd onderzoek (Numan & Poldermans 1987 & 1988) verder enkele locaties van mogelijke laat-middeleeuwse huisplaatsen onderscheiden. Het gaat daarbij om HASP20A, HASP22A, HASP23A, HASP25A (afb. 6). In het geval van HASP20A geldt dat bij ontwikkelingen die dieper reiken dan 0,45 m en/of groter zijn dan 500 m² archeologisch (voor)onderzoek verplicht is en bij de locaties HASP22A, HASP23A, HASP25A indien de voorgenomen ontwikkeling dieper reikt dan 0,35 m - mv en/of groter is dan 50m².

Ook de aan de zuidoostzijde van de inlaagpolder gelegen molens worden binnen de beleidsnota Archeologie van de gemeente (afb. 6) aangeduid als een archeologische waardevolle locaties (HASP14A en HASP17A). Hiervoor geldt dat bij ontwikkelingen die dieper reiken dan 0,35 m en/of groter zijn dan 50 m² archeologisch (voor)onderzoek verplicht is.

6. Verwachte archeologische waarden

Op basis van de in de voorafgaande hoofdstukken gepresenteerde gegevens kan gesteld worden dat bij het vaststellen van de kans op de aanwezigheid van archeologische waarden een onderscheid gemaakt moet worden tussen het zuidwestelijk deel van het plangebied en het gebied ten noorden en oosten daarvan.

Voor het zuidwestelijk deel geldt, overeenkomstig de karakterisering op de IKAW, een middelhoge archeologische verwachting en voor de terreinen ten noorden en oosten daarvan een lage verwachting.

In beide gevallen is deze karakterisering gebaseerd op de opbouw van de ondergrond en de mogelijkheden die deze voor bewoning in het verleden bood.

In het geval van het zuidwestelijk deel, min of meer begrensd door de zogenoemde Inlaagdijk, gaat het daarbij om een bodem bestaand uit IJ-klei op veen op strandwalzand.

In de periode van het Laat Neolithicum, ten tijde van de vorming van de strandwallen en naastgelegen strandvlakten, vormde dit een lager gelegen gebied dat geen goede mogelijkheden voor bewoning bood. In de loop van de tijd kwam hier ook een uitgestrekt veenkussen tot ontwikkeling.

In perioden van een verbeterde waterafvoer, met name de IJzertijd en de Romeinse Tijd, boden de randen van het veenkussen en de oevers van de geulen, die het gebied doorsneden, evenwel mogelijkheden voor bewoning. Nabij de voormalige oevers van het Oer-IJ en langs de kreken die het gebied doorsneden zijn diverse vindplaatsen uit de IJzertijd/Romeinse Tijd bekend.

In de Vroege Middeleeuwen was vervolgens sprake van een bevolkingsafname en concentreerde de bewoning, voor zover aanwezig in het gebied, zich op de hoger gelegen strandwal/Oud Duin afzettingen.

Nadat in de tweede helft van de Vroege Middeleeuwen de bevolking weer in omvang toename werd aan het begin van de Late Middeleeuwen een begin gemaakt met de grootschalige ontginding van het gebied. In de regio zijn op verscheidende plaatsen sporen van uit deze fase daterende ontginningsboerderijen aangetroffen. Ook in het zuidwestelijk deel van het plangebied zijn dergelijke ontginningsboerderijen aanwezig.

De als gevolg van de ontginding van het veen optredende maaiveldverlaging, in combinatie met een periode van zware stormen, betekende in de loop van de 12de eeuw evenwel alweer het einde van deze ontginningsfase en waarbij op het veen een pakket zogenoemde IJ-klei werd afgezet. Afzetting van dit kleidek heeft enerzijds tot erosie van sporen uit de IJzertijd/Romeinse Tijd - Late Middeleeuwen geleid, maar anderzijds deze ook voorzien van een beschermende 'deken' waardoor met name organisch materiaal veelal zeer goed bewaard is gebleven.

Voor het zuidwestelijk deel geldt dan ook een middelhoge archeologische verwachting voor met name sporen uit de IJzertijd/Romeinse Tijd en Late Middeleeuwen.

Na afzetting van het kleidek was het zuidwestelijk deel van het plangebied voornamelijk in gebruik als weidegebied. De bijbehorende bewoning bevond zich in de dorpskernen van o.a. Spaarndam en Spaarnwoude. Indien bewoning in het gebied zelf aanwezig was zal deze aan de binnenzijde van de Spaarndammerdijk gelegen zijn geweest.

Voor de periode van de Late Middeleeuwen tot en met de Nieuwe Tijd geldt voor het zuidwestelijk deel van het plangebied dan ook een lage archeologische verwachting. Uitzondering hierop vormen de dijktrace's zelf, die als archeologisch zeer waardevol beschouwd moeten worden. Dit vanwege de informatie die zij bevatten over technische

aspecten van waterbeheersing sinds de Late Middeleeuwen. Zowel op de Archeologische Monumentenkaart als de Cultuurhistorische Waardenkaart, provincie Noord-Holland is het trace van de Spaarndammerdijk als monument van archeologische waarde aangegeven. Tevens zijn op de Cultuurhistorische kaart, provincie Noord-Holland zowel het trace van de Spaarndammerdijk als die van de Inlaagse dijk aangegeven als zijnde van hoge historisch-geografische waarde. Binnen de beleidsnota Archeologie van de gemeente worden beide dijken aangegeven als gemeentelijk monument.

In het noordelijk- en oostelijk deel van het plangebied bestaat de bodem uit IJ-klei op veen op zeeklei of uit de kleiige opvulling van het voormalige Oer-IJ (IJ-klei) of uit IJ-klei op geulzand (Oer-IJ).

Deze zone maakt grotendeels deel uit van het voormalige Oer-IJ en vormde sinds de Late Prehistorie onderdeel van open water of een natte en drassige oeverzone.

Voor dit gebied geldt dan ook een lage archeologische verwachting. Weliswaar kan aan de oevers van het Oer-IJ op verschillende momenten in het verleden sprake geweest zijn van bewoning, maar aangenomen mag worden dat deze als gevolg van de vele veranderingen in de loop van het Oer-IJ en zijn opvolgers grotendeels of geheel vernietigd zijn.

7. Advies

Op de IKAW maakt het zuidwestelijk deel van het plangebied deel uit van een zone waar een middelhoge kans ten aanzien van de aanwezigheid van archeologische waarden aan is toegekend.

Op basis van de geologische opbouw en bekende waarden in de omgeving dateren eventueel aanwezige archeologische waarden uit de periode van IJzertijd/Romeinse Tijd en Late Middeleeuwen (voor 1200 AD).

Aanbevolen wordt om aan dit deel van het plangebied een dubbelbestemming als 'archeologisch waardevol gebied' toe te kennen.

Aan de als 'archeologisch waardevol gebied' aangemerkte bestemming dient een aanlegvergunningstelsel gekoppeld te worden dat zich richt op werken, die schade kunnen veroorzaken aan de eventueel aanwezige archeologische waarden. In de planvoorschriften moeten de voor de archeologische waarden schadelijk geachte en daarom vergunningplichtige werkzaamheden worden opgesomd. Voorbeelden daarvan zijn: egaliseren, het ophogen of afgraven van grond, het rooien of vellen van houtopstanden, de aanleg van wegen, het ingraven van leidingen, het bebosken van gronden, het graven, verbreden of dempen van greppels of sloten, het op andere wijze wijzigen van het grondwaterpeil, aanbrengen van natuurvriendelijke oevers, uitgraven van poelen en vijvers, het bouwrijp maken van een gebied, het aanbrengen van funderingen of kelders, de sloop van bestaande bebouwing, het scheuren van grasland, diepploegen, diepwoelen, het aanleggen en intensiveren van drainage e.d.

In de voorschriften ten behoeve van het verkrijgen van een aanlegvergunning dient bepaald te worden dat de aanvrager van een vergunning minimaal een rapport dient te overleggen, waarin de aard, omvang en datering van de eventueel aanwezige archeologische waarden is vastgesteld. Dit rapport dient tevens een antwoord te geven op de vraag in hoeverre eventueel aanwezige archeologische waarden door de voorgenomen ontwikkeling bedreigd worden. Afhankelijk van de uitkomsten van het onderzoek en de waarde, die aan de vindplaats gehecht wordt, kan vervolgens plan-inpassing of het behoud van de archeologische waarden ex-situ geëist worden.

Aanbevolen wordt ook om in het aanlegvergunningstelsel vrijstellingen op te nemen voor werkzaamheden waarvan aangenomen mag worden dat deze vanwege hun aard of omvang niet zullen leiden tot een verstoring van verwachte of aanwezige archeologische waarden.

Hierbij kan aangesloten worden op de bepalingen die reeds in de beleidsnota Archeologie (Van der Berg & Nyst 2009) voor dit gebied geformuleerd zijn, deze houden in dat een vrijstelling verleend kan worden indien de voorgenomen ontwikkeling niet dieper reikt als 0,40 m - maaiveld en/of de omvang van de ontwikkeling niet groter is als 2500 m².

Uitzondering hierop vormen enkele kleinere locaties binnen dit gebied waar op basis van eerder onderzoek sprake is van laat-middeleeuwse ontginningsboerderijen.

Aanbevolen wordt om ook aan deze locaties een dubbelbestemming als 'archeologisch waardevol gebied' toe te kennen, maar hier reeds bij relatief kleine bodemingrepen archeologisch (voor) onderzoek verplicht te stellen.

Aangesloten kan worden op de bepalingen die reeds in de beleidsnota Archeologie (Van der Berg & Nyst 2009) voor deze gebieden geformuleerd zijn. Deze houden in dat op de locatie van HASP20A vrijstelling verleend kan worden indien de voorgenomen ontwikkeling niet dieper reikt dan 0,45 m en/of de locatie niet groter is als 500 m². Op de locaties HASP22A, HASP23A, HASP25A geldt echter dat vrijstelling alleen verleend wordt indien de voorgenomen ontwikkeling niet dieper reikt dan 0,35 m - mv en/of de locatie niet groter is als 50m².

Twee andere uitzonderingen betreffen verder de locaties van twee 18de/19de eeuwse molens.

C
Aanbevolen wordt om deze locaties (HASP14A en HASP17A), overeenkomstig de bepalingen die reeds in de beleidsnota Archeologie (Van der Berg & Nyst 2009) hiervoor geformuleerd zijn alleen vrijstelling te verlenen indien de voorgenomen ontwikkeling niet dieper reikt als 0,40 m - maaiveld en/of de omvang van de ontwikkeling niet groter is als 50 m2.

Voor het noord- en westdeel van het plangebied is sprake van een lage archeologische verwachting. De kans op de aanwezigheid van archeologische waarden wordt hier klein geacht.

O
Aanbevolen wordt om in deze zone, overeenkomstig de bepalingen die reeds in de beleidsnota Archeologie (Van der Berg & Nyst 2009) voor dit gebied geformuleerd zijn, alleen archeologisch (voor)onderzoek verplicht te stellen indien de voorgenomen ontwikkeling dieper reikt als 0,40 m - maaiveld en/of de omvang van de ontwikkeling groter is als 10.0000 m2.

Twee andere uitzonderingen binnen het gebied betreffen de locaties van de huidige golfbaan en de waterpartij nabij de wielrenbaan. Aangenomen mag worden dat bij de aanleg en inrichting van deze beide locaties de bodem ter plaatse sterk verstoord is.

N
Aanbevolen wordt om aan deze locaties, overeenkomstig de bepalingen die reeds in de beleidsnota Archeologie (Van der Berg & Nyst 2009, HASP32A & HASP34A) hiervoor geformuleerd zijn, geen archeologische onderzoeksverplichtingen te verbinden.

Binnen het plangebied is verder sprake van het voorkomen van enkele laat-middeleeuwse dijktrace's, namelijk de Spaarndammerdijk en de Inlaagse dijk. Beide zijn aangemerkt als gemeentelijke monumenten.

C
Aanbevolen wordt om aan deze lijnelementen binnen het bestemmingsplan een dubbelbestemming te geven, bijvoorbeeld als 'cultuurhistorisch waardevol gebied'. De daaraan verbonden voorschriften dienen in dat geval afgestemd te worden op de specifieke karakteristieken van de hier aanwezige cultuurhistorische waarden.

E

P

T

Literatuur

- Aar, J.M., van der, 1983: *550 jaar Vereenigde Binnenpolder onder Haarlemmerliede en Spaarnwoude 1434 - 1984*, Haarlem.
- ANWB, 2002: *Topografische Atlas Noord-Holland 1:50.000*, ANWB bv, Den Haag.
- Beldt, G., van den, 2006: *Het land rond de Stompe Toren, de geschiedenis van Spaarnwoude*, Enkele hoofdstukken uit het boek: Spaarnwoude en de Spaarndammerdijk, www.ijdijken.nl.
- Berg, F., van der & C.L. Nyst, 2009: *Beleidsnota Archeologie, gemeente Haarlemmerliede & Spaarnwoude*, Stichting Cultureel Erfgoed, Haarlem.
- Berendsen, H.J.A., 2000: *Landschappelijk Nederland*, Assen.
- Berendsen, H.J.A., 2004: *De vorming van het land. Inleiding in de geologie en de geomorfologie*, Assen.
- Berg, M.W. van den & S.J. Kluiving, 1993: *Toelichting op kaartblad 24-25, Zandvoort-Amsterdam, Geomorfologische kaart van Nederland 1:50 000*, DLO-Staring Centrum/Rijks Geologische Dienst, Wageningen/Haarlem.
- DLO-Staring centrum/RGD, 1993: *Geomorfologische Kaart van Nederland 1:50.000, blad 24-25, Zandvoort-Amsterdam*, Wageningen/Haarlem.
- Geldrop, F., van, 1965: *Negen eeuwen Spaarnwoude*, Haarlemmerliede-Spaarnwoude.
- Jacobs, E, 1995: Catalogus van archeologisch onderzoek in Haarlem, In: *Haarlems Bodemonderzoek nr. 27*, Haarlem, p. 6 - 56.
- Jong, J, de, 1995: Kaart prehistorische bewoning, In: *Haarlems Bodemonderzoek nr. 27*, Haarlem.
- KNA, 2006: *Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie*, versie 3.1, SIKB, Gouda.
- Lange, S, E.A. Besselsen & H. Ban London, 2004: Het oer-IJ estuarium, Archeologische Kennisinventarisatie (AKI), *Amsterdams Archeologisch Centrum Publicatie 12*, Amsterdam.
- Mulder de, E.E.J., Geluk, M.C., Ritsema, I.L., Wetserhof, W.E., Wong, T.E., 2003: *De ondergrond van Nederland*, Groningen/Houten.
- Numan, A.M. & J.M. Poldermans, 1987: Kroniek 1987; Vereenigde Binnenpolder, Spaarnwoude, In: *Haarlems Bodemonderzoek 21*, Haarlem, p. 69.
- Numan, A.M. & J.M. Poldermans, 1988: Kroniek 1988; Vereenigde Binnenpolder, In: *Haarlems Bodemonderzoek 22*, Haarlem, p. 60.
- Rappol, M. & Soonius, C.M., 1994: *In de bodem van Noord-Holland, Geologie en archeologie*, Amsterdam.
- Rijks Geologische Dienst, 1995: *Vereenvoudigde Geologische Kaart van Haarlem en omgeving. Schaal 1:50 000*, Rijks Geologische Dienst, Haarlem.

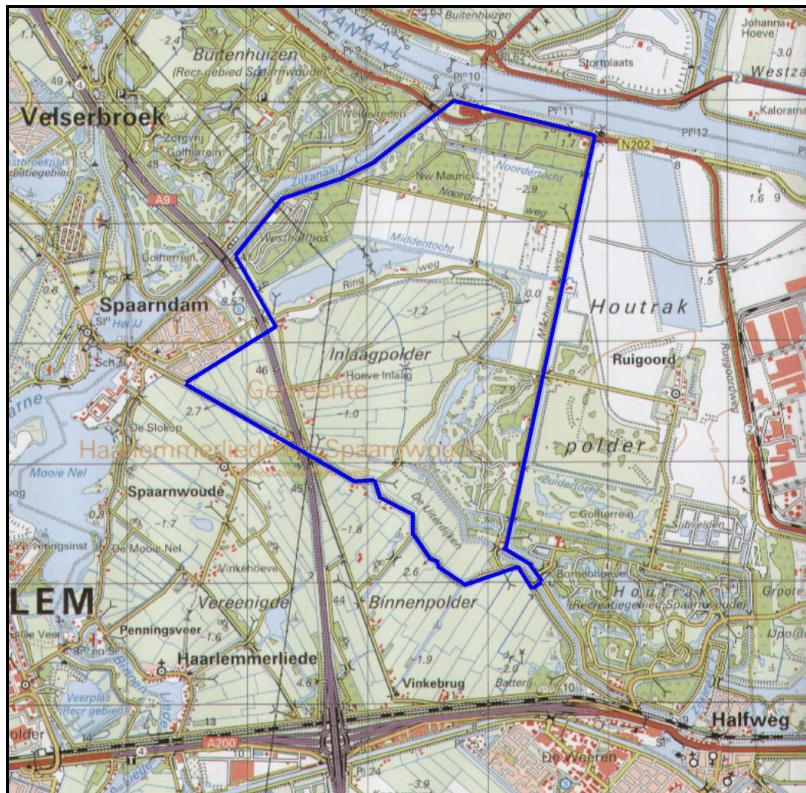
Verantwoording

Afbeeldingen

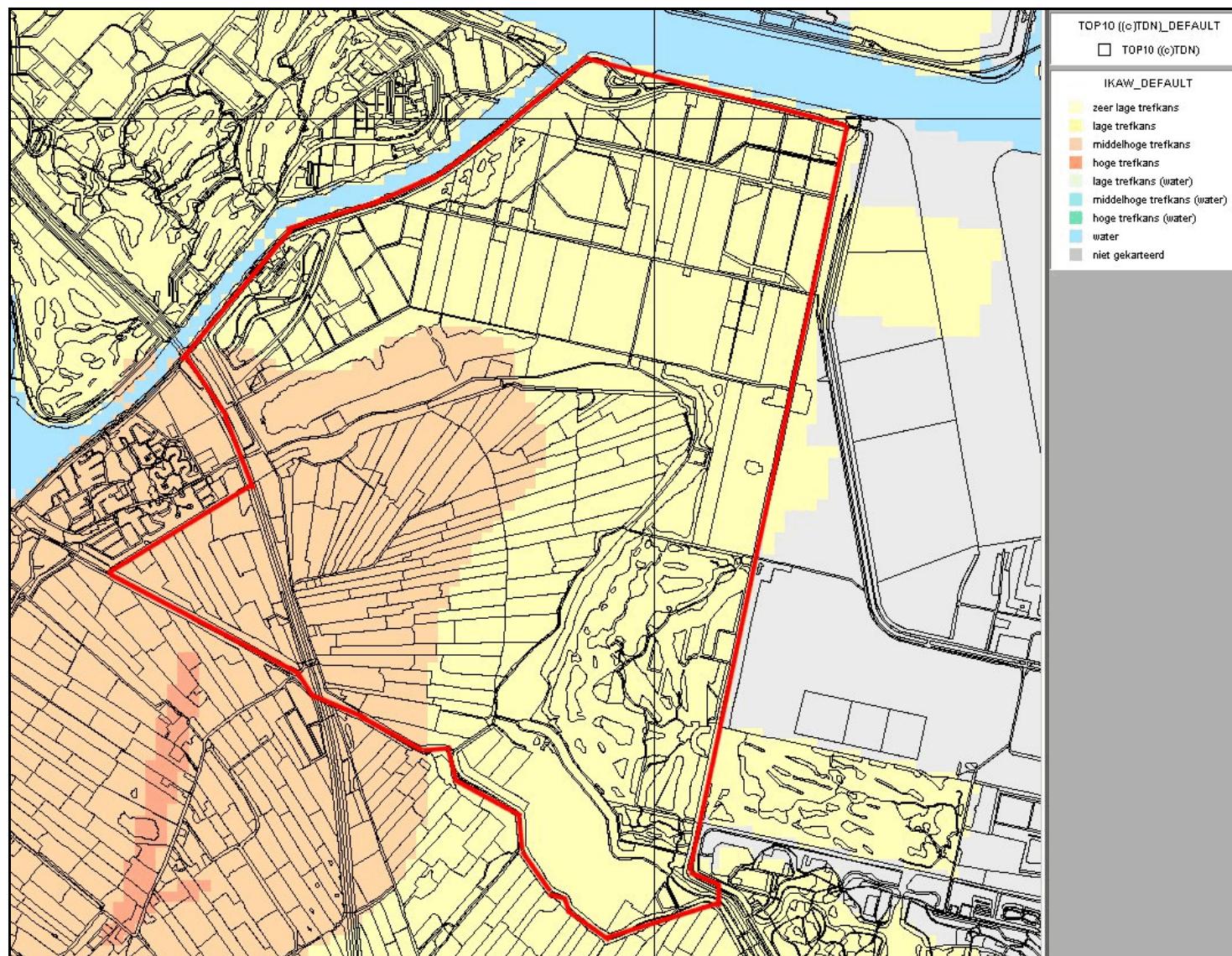
- afb. 1: Locatie plangebied, *Jacobs & Burnier, archeologisch projectbureau & ANWB 2002*
- afb. 2: Plangebied en archeologische verwachting, *Rijksdienst voor het Culturele Erfgoed*
- afb. 3.1: Bestaande situatie plangebied, *bron: www.maps.google.nl*
- afb. 3.2: Voorgenomen ontwikkeling plangebied, *bron: kaartmateriaal opdrachtgever*
- afb. 4.1: Uitsnede Vereenvoudigde Geologische Kaart van Haarlem en Omstreken, *bron: RGD 1995*
- afb. 4.2: Uitsnede bodemkaart, *bron: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed*
- afb. 5.1: Uitsnede kaart Joost Janszoon Beeldsnijder 1573 - 1575, *bron: www.dpc.uba.uva.nl*
- afb. 5.2: Uitsnede Militair Topografische Kaart 1830 - 1850, *bron: www.watwaswaar.nl*
- afb. 5.3: Uitsnede BON 1900, *bron: Rijksdienst voor het Culturele Erfgoed*
- afb. 6: Uitsnede Archeologische beleidskaart gemeente, *bron: Van der Berg & Nyst 2009*
- afb. 7: Uitsnede Archis II, *Rijksdienst voor het Culturele Erfgoed*

Bestanden

- 09022.bureauonderzoek.concept.v1.wpd
- 09022.bureauonderzoek.afbeelding01.concept.v1.wpd
- 09022.bureauonderzoek.afbeelding02.concept.v1.wpd
- 09022.bureauonderzoek.afbeelding03.concept.v1.wpd
- 09022.bureauonderzoek.afbeelding04.concept.v1.wpd
- 09022.bureauonderzoek.afbeelding05.concept.v1.wpd
- 09022.bureauonderzoek.afbeelding06.concept.v1.wpd
- 09022.bureauonderzoek.afbeelding07.concept.v1.wpd

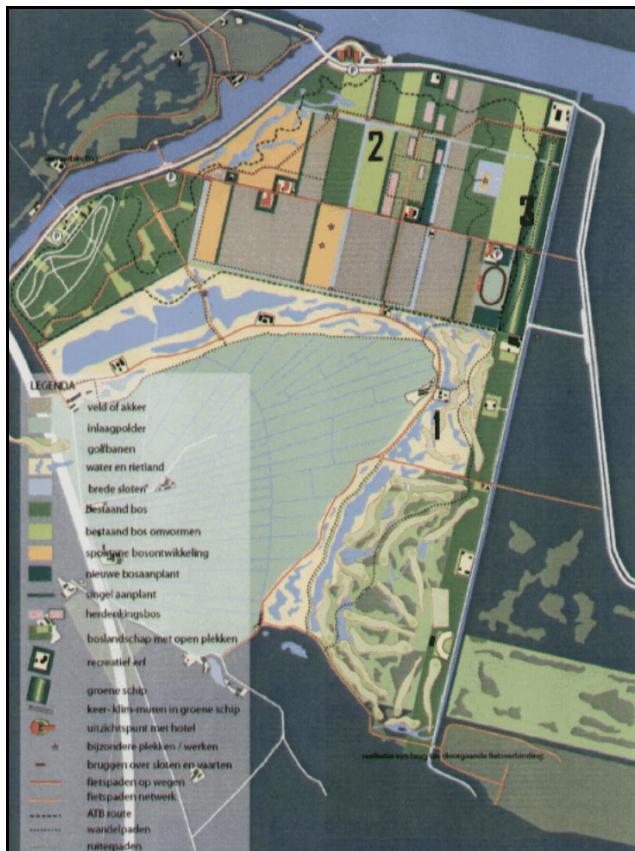
Afb. 1: Ligging plangebied op onderste kaart met blauwe lijn aangegeven (bron: ANWB 2002).

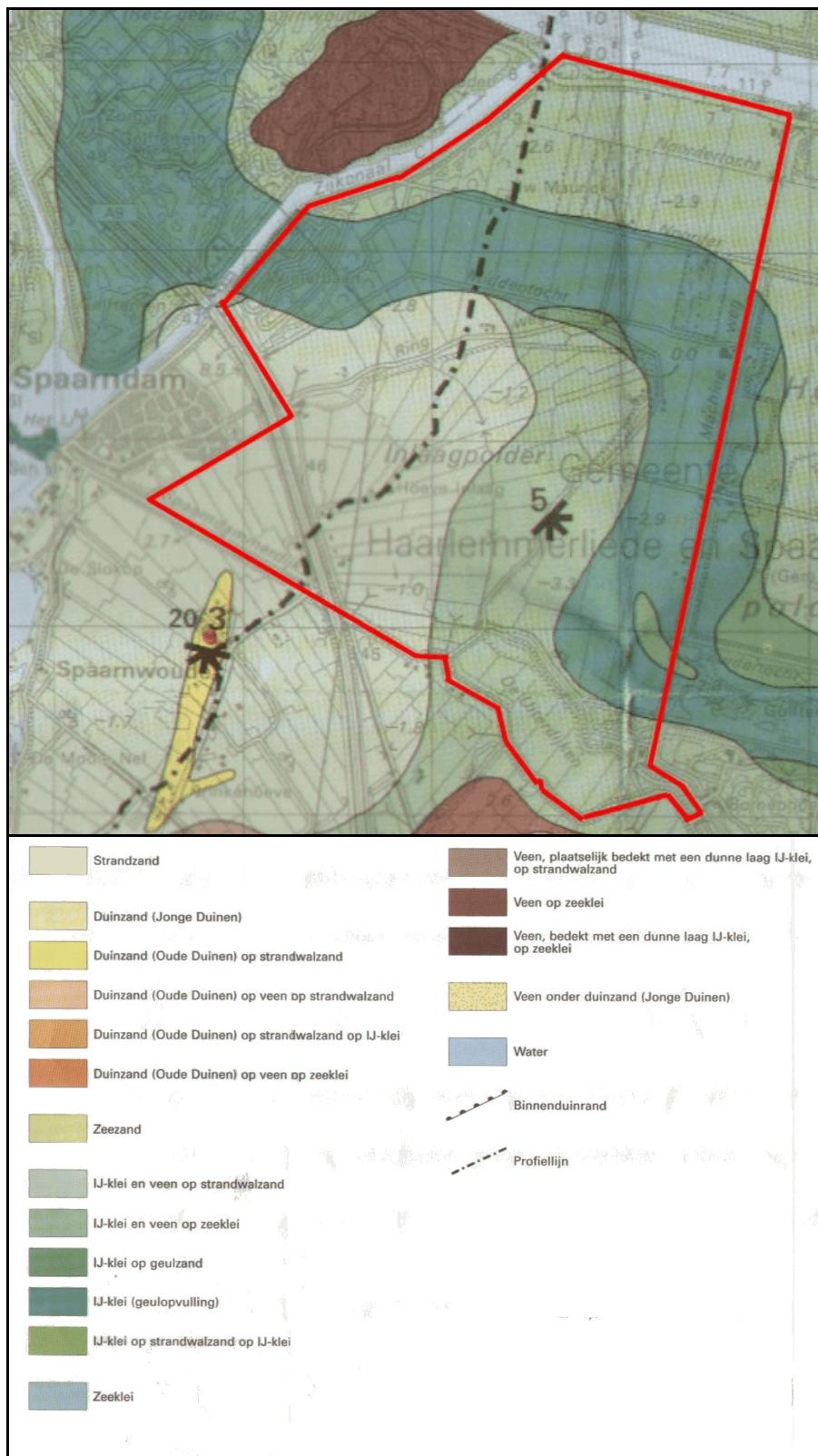
Afb. 2: Archeologische verwachting. Omtrek plangebied met een rode lijn aangegeven (bron: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed).

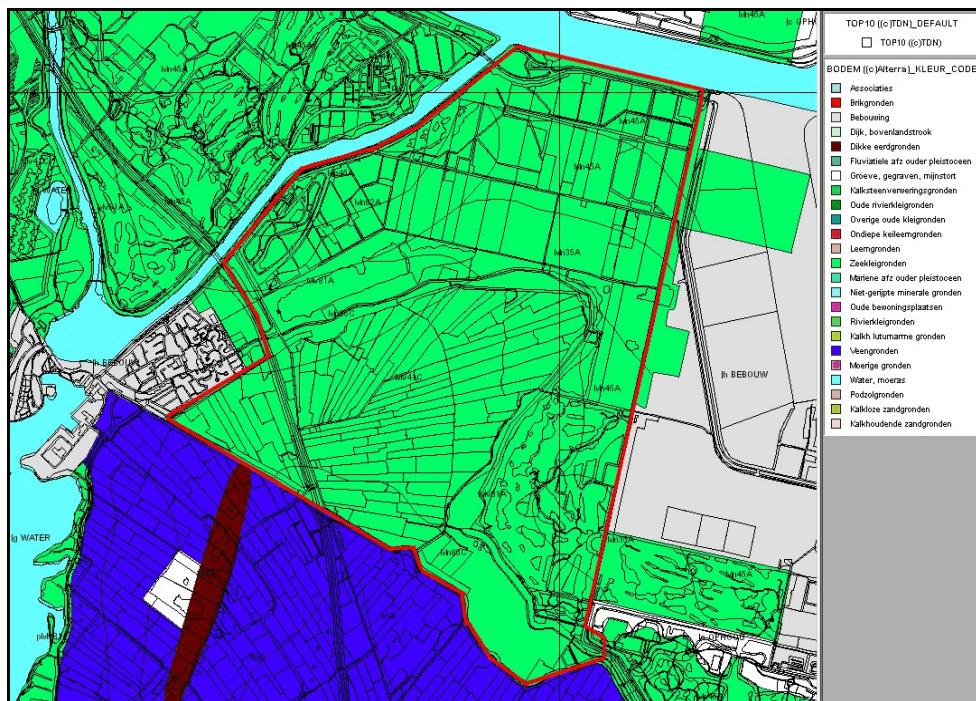
Afb. 3.1: Huidige inrichting plangebied. A = locatie, wielrenbaan, B = locatie golfbaan (bron: www.maps.google.nl).

Afb. 3.2: Toekomstvisie plangebied (bron: kaartmateriaal opdrachtgever).

Afb. 4.1: Uitsnede Vereenvoudigde Geologische Kaart (bron RGD 1995).

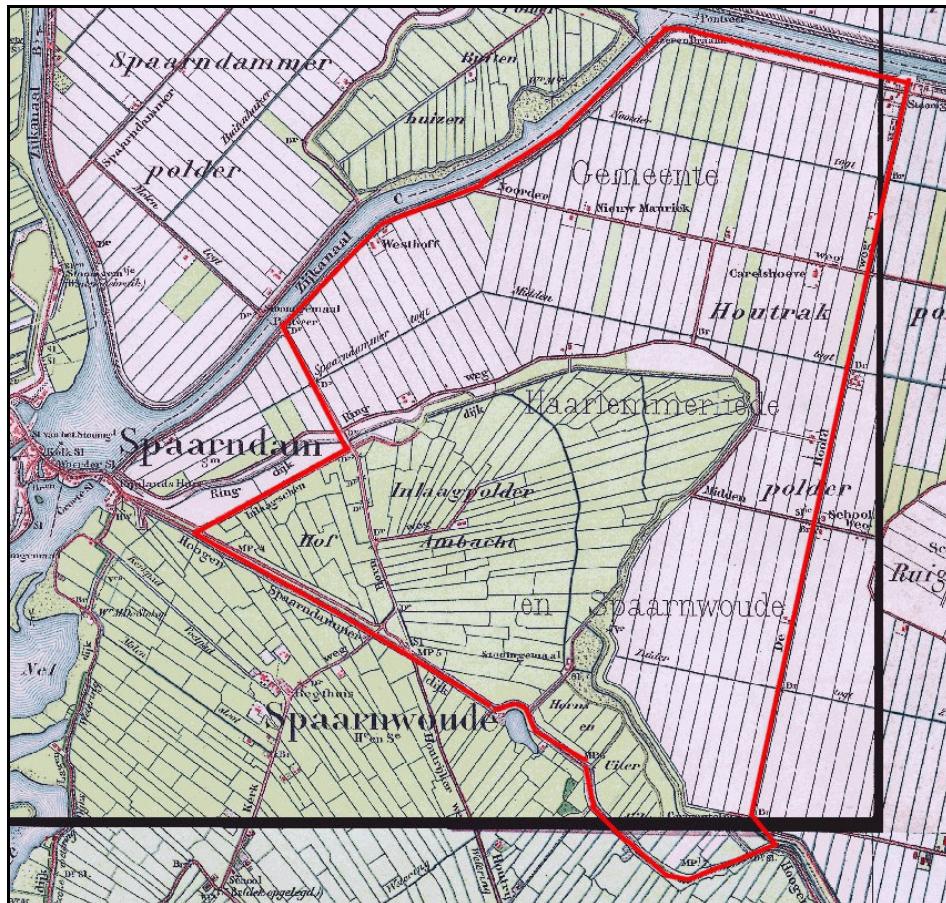
Afb. 4.2: Uitsnede bodemkaart (bron: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed).

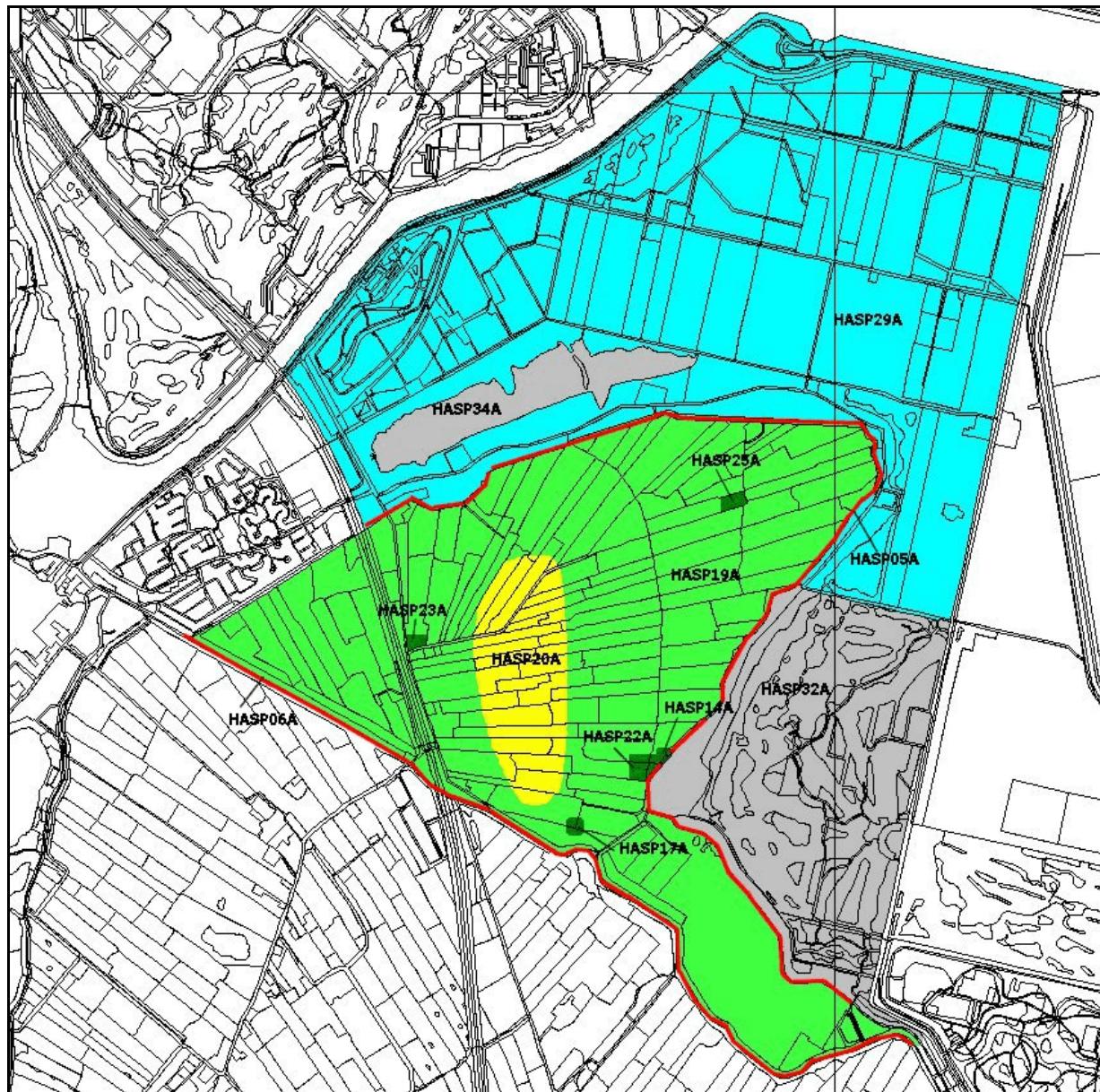
Afb. 5.1: Uitsnede Joost Janszoon Beeldsnijder 1573 - 1575
(bron: www.dpc.uba.uva.nl). Noorden boven.

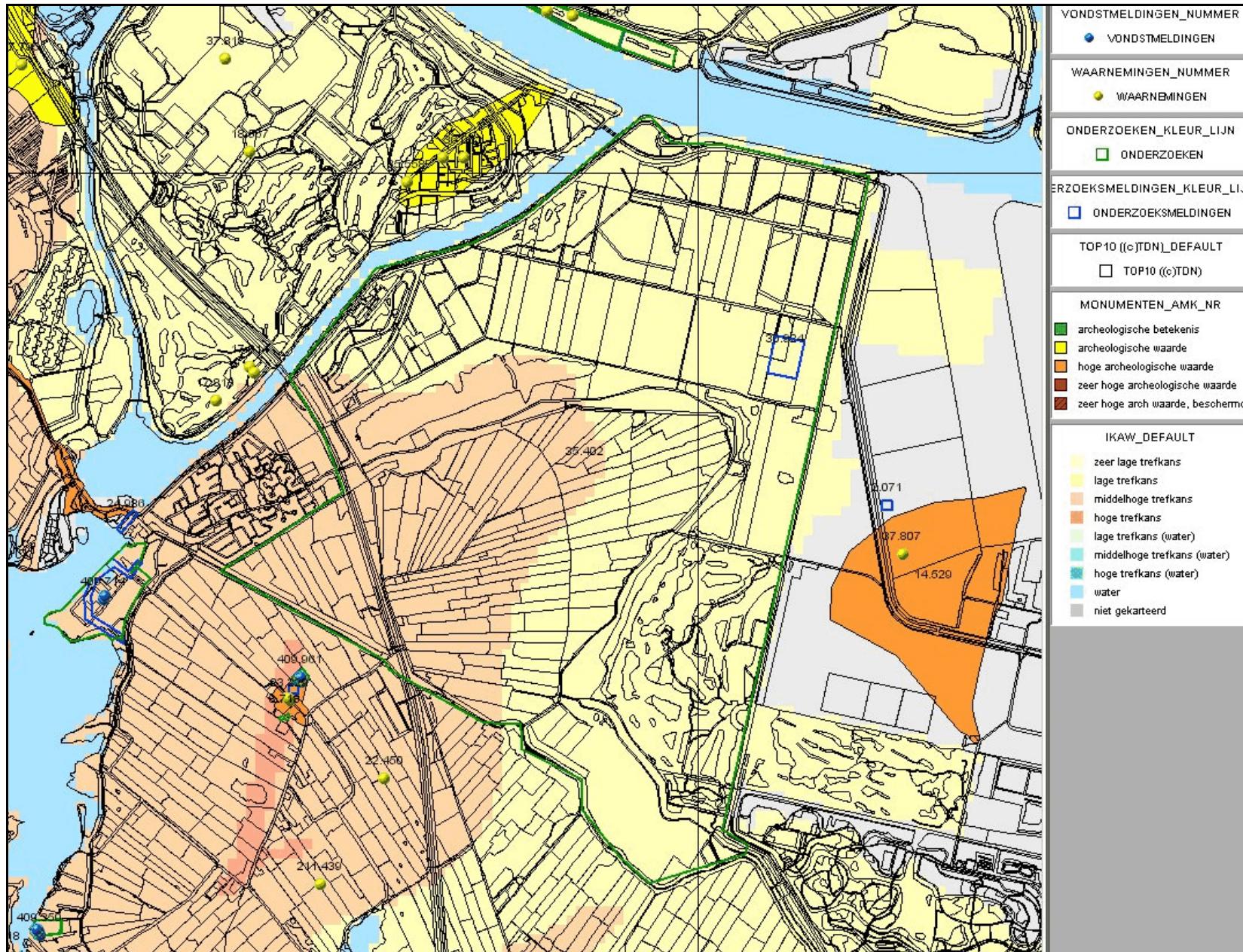
Afb. 5.2: Uitsnede Militair Topografische kaart 1830 - 1850
(bron: www.watwaswaar.nl). Noorden boven.

Afb. 5.3: Uitsnede BON 1900 (bron: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed).
Plangebied is met een rode lijn aangegeven.

Afb. 6: Uitsnede concept-beleidskaart (naar Van der Berg & Nyst 2009). In lichtgroen is het gebied van de inlaagpolder aangegeven (HASP19A). Hierbinnen zijn in donkergroen (HASP22a, HASP23A & HASP25A) en geel (HASP20A) de locaties van laat-middel-eeuwse huisplaatsen aangegeven. Eveneens in donkergroen aangegeven zijn de locaties van twee 18de/19de eeuwse molens (HASP14A & HASP17A). In rood zijn de trace's van de Inlaagse dijk (HASP05A) en de Spaarndammerdijk (HASP06A) aangegeven. In blauw is het gebied van de Houtrakpolder (HASP29A) weergegeven en in grijs de locaties van een waterpartij (HASP32A) en het golfterrein (HASP32A). De begrenzing van de huisplaatsen en molenlocaties, evenals de dijktrace's zijn globaal aangegeven. Voor de exacte begrenzing wordt verwezen naar de beleidskaart zelf (bron topografische ondergrond: Archis II).

Afb. 7: Uitsnede Archis II (bron: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, juni 2009).